

Het Öhms-orgel in de Regenboogkerk te Honselersdijk

Neunkirchen (1981-2016)

Het orgel in de Regenboogkerk is oorspronkelijk ontworpen en gebouwd voor de Kirche St. Pius te Neunkirchen (Saarland) in het zuidwesten van Duitsland, door Rudolf Öhms Orgelbau te Trier. In december 1981 is dit orgel, als opus 205 van deze orgelmaker, in gebruik genomen.

Het orgel heeft 20 klinkende registers met een totaal aantal pijpen van 1431, verdeeld over twee manualen en pedaal. De speeltractuur van het orgel is mechanisch, de registertractuur is elektrisch en biedt naast de handregisters twee vrije combinaties.

Honselersdijk (vanaf december 2016)

In september 2016 is het Öhms-orgel overgeplaatst van Neunkirchen naar Honselersdijk, door Orgelmakerij Boogaard te Rijssen. Op 17 en 18 december 2016 was de feestelijke heringebruikname, in de op dat moment geheel vernieuwde kerkzaal, naast het eveneens vernieuwde zalencentrum Hemelsblauw. In datzelfde weekend werd de Rehobothkerk omgedoopt in Regenboogkerk.

De indeling van het orgel in Hoofdwerk, Borstwerk en Pedaal laat zich aan het front aflezen: de drie cassetten middenboven en daarachter vormen het Hoofdwerk, bespeeld vanaf het onderklavier. De zijvelden met elk twee cassetten in het front vormen het Pedaal. Het Borstwerk (bovenklavier) is zwelbaar en bevindt zich achter de houten jalouzieën boven de speeltafel.

De orgelkas, het stijl- en regelwerk en de panelen, zijn van eikenhout. Op de smalle onderkas ligt horizontaal een stalen raamwerk, waarop de bovenkas rust. Door deze (bescheiden) toepassing van staal in de constructie oogt de bouwwijze rank, ondanks de aanzienlijke afmetingen van het orgel.

Dispositie

Hoofdwerk 1^e manuaal:	Borstwerk (zwelbaar) 2^e manuaal:	pedaal:
Bourdon 16' (vanaf c ⁰)	Gedackt 8'	Subbass 16'
Prinziaal 8'	Prinziaal 4'	Offenbass 8'
Hohlpfeife 8'	Salicional 4'	Choralbass 4'
Oktave 4'	Nachthorn 2'	Fagott 16'
Koppelflöte 4'	Quinte 1 1/3'	
Flachflöte 2'	Scharff 3-fach	
Cornett 3-4 fach	Krummhorn 8'	
Mixtur 1 1/3' 4-fach	Tremulant	
Trompete 8'		
Tremulant		

Speelhulpen

Koppels: II/I, I/P, II/P

2 vrije combinaties; tutti; tongwerken af

Toonomvang manualen: C - g''', pedaal: C - f'

Ontwerp en bouw: Rudolf Öhms

Dispositie en intonatie: Rudolf Öhms en Paul Katz

Klankconcept en intonatie

Het klankconcept van het Öhms-orgel is neobarok, waarbij het zich in het bijzonder kenmerkt door een groot palet aan klankkleuren. Daardoor daagt het instrument uit tot veelzijdiger gebruik dan alleen in barokmuziek - een belangrijke gedachte bij het "neobarok" uitgangspunt. Het dynamisch bereik is, mede doordat het borstwerk als zwelwerk is uitgevoerd, zeer groot; van uiterst ingetogen tot een overweldigende tuttiklank. In de intonatie zijn, ten opzichte van de situatie in Neunkirchen, geen wijzigingen aangebracht. Na overplaatsing bleek vooral het behouden van het oorspronkelijke klankkarakter het beste uitgangspunt. Slechts enkele klankverhoudingen zijn wat bijgewerkt en meer op de eigenschappen van de nieuwe ruimte afgestemd.

Inzetbaarheid als kerkorgel, concertorgel en continuo-orgel

Door zowel de betrokken opstelling alwel de klankeigenschappen staat dit kerkorgel op een bijzondere plaats, die uniek is voor de regio. Het vormt, centraal voorin de kerk, maar achter het liturgisch centrum, visueel het middelpunt van de aandacht. Als concertorgel staat het vanzelf centraal, zodra het liturgisch meubelair terzijde wordt gereden. Een ensemble en/of koor kan eenvoudig plaatsnemen rond het orgel. Zo kan het in een oratorium of barokcantate uitstekend dienst doen als continuo-orgel. En dat op een wijze zoals in de barokperiode gebruikelijk was, met de volle klankmogelijkheden van een groot orgel. (Een kistorgel bestond toen nog niet). De stemming van het orgel is a-441. Gebruik van een transpositieklavier is mogelijk, voor spel op baroktoonhoogte.

Ontwerp en opbouw van het orgel in 1981

Bij de uiterlijke vormgeving werd de opgave gesteld een orgel te ontwerpen, dat de achterwand van de kerkruijnte vulde en tegelijkertijd de mogelijkheid bood om het kerkkoor plaats te bieden vlakbij het orgel, op een kleine verhoging. Zo ontstond een grondvorm met een verhoudingsgewijs smalle basis en brede bovenbouw. Deze strenge grondvorm leidde tot de gedachte het front een sierlijk aanzien te geven met zeven, elk aan een hoek bevestigde cassetten, met elk zeven pijpen. Hiermee is de orgelmaker tot een zeldzaam ontwerp gekomen.

Rudolf Öhms Orgelbau, Trier

In een tijdsspanne van 56 jaar werden door deze firma 231 nieuwe orgels gemaakt, waarvan 59 in de periode dat Rudolf Öhms bedrijfseigenaar was. Sebald en Öhms bouwden meestal in de omgeving van Trier, de Eifel en de Hondsrug, alswel in Saarland en Luxemburg. Ook zijn drie Sebald-orgels naar Argentinië gegaan.

- 1936 oprichting van de firma "Brandt-Sebald Klavier- und Orgeltechnik", door Eduard Sebald en Max Brandt in Trier
- 1947 Eduard Sebald wordt zelfstandig bedrijfsleider
- 1952 diens zoon Rolf Sebald en Rudolf Öhms nemen de leiding van de firma over
- 1972 Rudolf Öhms wordt bedrijfseigenaar
- 1982 de naam van het bedrijf wordt veranderd in "Orgelbau Trier, Rudolf Öhms"
- 1992 sluiting van de firma

Honselersdijk, orgelkeuze en uiteindelijke overplaatsing

Vanaf het moment van de fusie van de kerkelijke gemeenten in 2011, zijn er voor de overgang van twee gebouwen naar één uiteindelijk gebouw, gedachten gevormd over de plaats en betekenis van het orgel. Toen duidelijk werd dat het toen nog Rehobothkerk geheten gebouw zou blijven, werd de aandacht gevestigd op de consequenties van het behouden van het Bik-orgel (1966) en op die van het overplaatsen en uitbreiden van het Vierdag-orgel (1969) uit De Voorhof. Orgeladviseur Cees van der Poel, van de C.O.Z. (Commissie Orgelzaken), heeft daarbij een belangrijke begeleidende rol vervuld.

Cantor-organist Alexander Prins uitte de wens voor een orgel met mechanische tractuur, met de speeltafel beneden, in tegenstelling tot de oude situatie. Dit met het oog op de mogelijkheid om met koor - of in ensembleverband te kunnen zingen of spelen bij het orgel, in een natuurlijke musiceeropstelling. Uiteindelijk bleken opties met de eigen orgels zich in velerlei opzichten moeizaam te verhouden met een wenselijk resultaat. Voorzitter Hans Eeuwhorst verzocht, namens Het College van Kerkrentmeesters, naar andere mogelijkheden uit te zien. Vervolgens werd de mogelijkheid van de aanschaf van een ander orgel onder de loep genomen - mits dat gevonden kon worden.

Orgelkeuze

In november 2015 werd het Öhms-orgel gevonden - dankzij de mogelijkheden van het internet - dat op alle wenselijke punten zou voldoen, met bovendien een ontwerp dat voortreffelijk in de kerkrimte past. Direct aansluitend daarop zijn alle mogelijkheden en consequenties van overname onderzocht en kon in maart 2016, toen de renovatie van de kerk en het zalencentrum al in volle gang was, tot overname worden besloten. Orgelmakerij Boogaard te Rijssen kreeg de opdracht tot overplaatsing van het orgel, van Neunkirchen naar Honselersdijk. Boogaard heeft de PKN-kerk te Honselersdijk, in een kwestie met drie orgels, vervolgens met bijzondere vakbekwaamheid terzijde gestaan. Adviseur Cees van de Poel is daarbij (wederom) betrokken geweest. Half september 2016 heeft de orgelmaker de overplaatsing van het Öhms-orgel ter hand genomen, waarbij het transport van Neunkirchen naar Honselersdijk is gesponsord door De Winter Logistics te Honselersdijk. Ondertussen is de oude nis, met de preekstoel en de orgelzolder verwijderd en is de gehele nis breder gemaakt, om de plaatsing van het Öhms-orgel mogelijk te maken.

Jan Brögger, kerkmusicus te Neunkirchen (Saar)

Josef Still, Domorganist te Trier

Alexander Prins, kerkmusicus PKN-kerk te Honselersdijk

Bronnen:

Hermann Fischer: *100 Jahre Bund deutscher Orgelbaumeister*, Lauffen 1991.

Uwe Pape: *Orgelbauwerkstätten und Orgelbauer in Deutschland von 1945 bis 1995*, Berlin 1995.

Archieven van de *Handwerkskammer Trier*.